

Çox geniş bir coğrafiyanı və insan potensialını əhatə edən türkdilli ölkələrin bir-birinə yaxınlaşması, getdikcə qlobal proseslərə təsir imkanlarını genişləndirməsi Türk Dövlətləri Təşkilatında (TDT) bir araya gəlmiş dövlətlərin böyük uğurudur. Təşkilatın qurulmasında, addım-addım inkişafında, güc mərkəzinə çevrilməsində Azərbaycanın tarixi rolu çox böyükdür. Bu da ölkəmizin gələcəyə strateji baxışından, xarici siyasət prioritetlərindən irəli gəlir. Belə ki, dövlətimizin xarici siyasət prioritetlərinin müəyyən edilməsi zamanı türk dünyasının gücləndirilməsi, türk dövlətləri ilə əlaqələrin inkişafı əsas istiqamət kimi müəyyənləşib.

Azərbaycan Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv olan bütün ölkələrlə qaradaşlıq münasibətlərinə malikdir. Onları birləşdirən ortaq soy-kök, tarix, mədəniyyət və milli dəyərlər ölkələrimizin qarşılıqlı fəaliyyətinin əsasını təşkil edir. Azərbaycan təşkilatın gücləndirilməsinə xidmət edən siyasəti uğurla aparır. Türk dünyası bu gün planetimizin mənzərəsinə müsbət yöndə həlledici təsir göstərməkdən ötrü çox böyük potensialı özündə birləşdirir. Bu potensiala türk dövlətlərinin əhatə etdiyi böyük coğrafiya, sarsılmaz hərbi güc, iqtisadiyyat, zəngin təbii sərvətlər, geniş və şəxələnməmiş nəqliyyat yolları, gənc və getdikcə sayı artan əhali daxildir.

6-7 oktyabr 2025-ci ildə Qəbələ şəhərində baş tutan Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) XII Zirvə Görüşü, bu görüşdə verilən bəyanatlar artıq TDT-nin qlobal arenada mühüm güc mərkəzi kimi formalaşmasının tarixi təsdiqi oldu. "Regional sülh və təhlükəsizlik" mövzusunda keçirilən tədbir təkcə ortaq etnik və mədəni irsə əsaslanan inteqrasiya nümunəsi kimi deyil, eyni zamanda siyasi suverenliklərin uzlaşdırıldığı, iqtisadi potensialların birləşdirildiyi və təhlükəsizlik sahəsində strateji koordinasiyanın təmin olunduğu çoxşaxəli əməkdaşlıq platforması kimi TDT-nin müasir dünyamızdakı potensialını ön plana çıxardı.

Dünya nizamında qüvvələr balansının yenidən qurulduğu, yeni güc mərkəzlərinin meydana çıxdığı və regional ittifaqların beynəlxalq sistemdə artan təsir imkanları ilə səciyyələnen çağımızda TDT-nin varlığı və getdikcə daha da güclənməsi son dərəcə əhəmiyyətli faktordur. Yeni dünya nizamında TDT artıq sırf mədəni yaxınlığa əsaslanan təsisat deyil, qlobal miqyasda yeni geosiyasi aktor və strateji müttəfiqlik modeli kimi formalaşmaqda olan kompleks inteqrasiya strukturalardır.

"Bu gün Türk Dövlətləri Təşkilatı, sadəcə, əməkdaşlıq platforması deyil, ciddi geosiyasi mərkəzlərdən biri kimi formalaşır. Təşkilatımızın beynəlxalq səviyyədə nüfuzunun artması məmnunluq doğurur. Ortaq tarixi və etnik köklərimiz, müştərek milli-mədəni dəyərlərimiz bizi bir ailə kimi birləşdirir" - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Zirvə görüşündəki çıxışında bəyan etdi.

Müstəqil təhlükəsizlik gündəliyi

Dövlət rəhbərimizin TDT-yə üzv təşkilatların 2026-cı ildə Azərbaycanda birgə hərbi təlimlər keçirilməsini təklif etməsi də son dərəcə mühüm məqam kimi türk dövlətlərinin birgə təhlükəsizlik gücü ilə regional sülhə doğru yeni bir addım niyyətidir. Belə bir təşəbbüs TDT-nin müstəqil təhlükəsizlik gündəliyi formalaşdırmaq əzmində olduğunu göstərir. Məlumdur ki, bu gün qlobal miqyasda sülh və təhlükəsizlik hər bir ölkənin davamlı inkişafının əsas şərtinə çevrilib. 2009-cu ildə TDT-nin təməlini qoyan Naxçıvan Sazişi də məhz bu prinsiplər - sülhün qorunması və təhlükəsizliyin təmin olunması üzərində qurulmuşdu.

Cənab İlham Əliyevin də xatırladığı kimi, müasir geosiyasi çağırışlar fonunda təşkilatın ötən il Şuşada qəbul edilmiş Qarabağ Bəyannaməsi və cari Zirvə görüşünün "Regional sülh və təhlükəsizlik" mövzusu türk dövlətlərinin vahid güc mərkəzi kimi çıxış etməsinin vacibliyini bir daha ortaya qoyur.

Təhlükəsizlik təmin edilmədən inkişafın mümkün olmadığı artıq həmiyə bellidir, bu aksiomdur. Beynəlxalq hüququn tez-tez pozulduğu indiki dövrdə türk dövlətləri arasında hərbi və hərbi-texniki əməkdaşlığın gücləndirilməsi strateji zərurətə çevrilib. Bu sahədə Azərbaycan və Türkiyə arasında dərin müttəfiqlik münasibətlərinə əsasən, birgə hərbi təlimlər, sülh və təhlükəsizlik sahəsində strateji koordinasiyanın təmin olunduğu çoxşaxəli əməkdaşlıq platforması kimi TDT-nin müasir dünyamızdakı potensialını ön plana çıxardı.

XXI əsr türk əsrinə çevrilir

İlham ƏLİYEV: "Bugünkü dünyada hərbi güc hər bir ölkənin müstəqilliyinin və ərazi bütövlüyünün əsas amilidir"

sibətləri parlaq nümunədir, yalnız son bir ildə iki ölkə arasında 25-dən çox birgə hərbi təlim keçirilib.

Azərbaycanın bu əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsi məqsədilə 2026-cı ildə Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv ölkələrin birgə hərbi təlimlərinin ölkəmizdə keçirilməsi təşəbbüsündən çıxış etməsi bir daha təsdiqləyir ki, türk dövlətlərinin ortaq təhlükəsizlik platforması regionda sabitlik, inkişaf və sülh üçün mühüm strateji dayağa çevrilə bilər.

Azad yurdların bərpa və quruculuğuna qardaş töhfəsi

Belə təşəbbüslər müvafiq Zirvə görüşünün yalnız formal protokol tədbiri deyil, türk dünyasının gələcək konturlarının, ortaq strateji hədəflərinin və birgə fəaliyyət mexanizmlərinin müəyyənləşdiyi tarixi hadisə olduğunu nümayiş etdirir. Bu baxımdan TDT-nin Qəbələdə keçirilmiş Zirvə görüşü iştirakçı dövlətlər arasında siyasi koordinasiyanı və institusional əməkdaşlığı dərinləşdirən mühüm mərhələ kimi tarixə düşdü. Zirvə görüşü çərçivəsində təşkilata üzv və müşahidəçi statusuna malik ölkələrin dövlət və hökumət başçıları son görüşdən bəri həyata keçirilmiş fəaliyyət istiqamətlərini təhlil etdilər, əldə olunmuş nəticələri qiymətləndirdilər, gələcək əməkdaşlıq üçün prioritet istiqamətləri müəyyənləşdirdilər.

Görüşün yekununda qəbul edilmiş rəsmi sənədlər, xüsusilə XII Zirvə Görüşünün Bəyannaməsi Türk Dövlətləri Təşkilatının siyasi-institusional inkişafının növbəti mərhələyə transformasiyasını təsdiqlədi. Bu sənəd təşkilatın normativ əsaslarının möhkəmləndirilməsi, qərar qəbul etmə mexanizmlərinin səmərəliliyinin artırılması və inteqrasiya proseslərinin institusional sabitliyinin təmin edilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Zirvə görüşünün əsas nəticələrindən biri kimi TDT-yə sədrlik funksiyasının Qırğızıstandan Azərbaycana keçməsi xüsusilə böyük rəmzi və strateji mənə ifadə edir. Bu dəyişiklik Azərbaycanın təşkilat daxilində artan rolunun və liderlik potensialının rəsmi tanınması ilə yanaşı, ölkənin regional əməkdaşlıq gündəliyinin formalaşmasında əsas aktora çevrildiyini də nümayiş etdirir.

Tədbir çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin keçirdiyi bir sıra ikitərəfli görüşlər, həmçinin TDT Xarici İşlər Nazirləri Şurasının iclası yeni təşəbbüslərin irəli sürülməsi, ortaq qərarların qəbul olunması və türk dünyasının gələcək inteqrasiya modelinin strateji parametrlərinin müəyyənləşdirilməsi üçün platforma rolunu oynadı.

Zirvə görüşü zamanı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Türkmənistan Xalq Məsləhətinin Sədri Qurbanqulu Berdiməhəmmədov və görüşdə iştirak edən digər dövlət və hökumət başçıları Türkmənistan tərəfindən Füzulidə tikiləcək məscidin onlayn formatda təməlini qoymaları da türk dünyasının mədəni birliyinin ifadəsi kimi tarixə düşdü.

Azərbaycan Prezidenti çıxışında Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun bərpasına dəstək vermiş qardaş ölkələrə bir daha təşəkkürünü bildirdi: "Füzulidə Mirzə Ulucbəy adına məktəb, Kurmanqazı adına Uşaq Yaradıcılıq Mərkəzi, Ağdamda Manas adına məktəb artıq fəaliyyətdədir. Bu, öz-bək, qazax, qırğız qardaşlarımızın hədiyyəsidir. Macar qardaşlarımızın hədiyyəsi Cəbrayıl da tikilən məktəbdir. Türkmən qardaşlarımızın hədiyyəsi - bu gün təməli qoyulan Füzuli məscidir. Qardaş Türkiyənin şirkətləri bir çox tuneller, körpülər, yollar inşa edir. Azərbaycan xalqı bu qardaş dəstəyini heç vaxt unutmayacaq".

Ailəməz türk dünyasıdır

TDT 2009-cu ildə Naxçıvanda imzalanmış tarixi Naxçıvan Sazişi ilə rəsmi şəkildə təsis olunub. Təşkilatın ideyası türkdilli xalqlar arasında əsrlərlə formalaşmış siyasi, mədəni və hərbi həmrəyliyə əsaslanır. TDT-nin qurucu dövlətləri Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan və Qırğızıstandır. 2019-cu ildən isə Özbəkistan da TDT-yə üzv kimi qəbul olunub. 2018-ci ildən Macarıstan, 2021-ci ildən Türkmənistan, 2022-ci ildə isə Şimali Kipr Türk Respublikası TDT-nin müşahidəçi üzvləridir. 2023-cü ildə isə İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatına TDT-nin müşahidəçi statusu verilib.

TDT dinamik inkişaf edərək fəaliyyət miqyasını sürətlə genişləndirir və bu gün dünyada mövcud olan ənənəvi regional əməkdaşlıq formatlarının heç birinə bənzəmir. Təşkilatın gündəliyi yalnız mədəni və humanitar sahələri əhatə etmir, eyni zamanda strateji təhlükəsizlik, enerji diplomatiyası, innovasiya və texnoloji inkişaf, nəqliyyat-logistika infrastrukturunun inteqrasiyası, kənd təsərrüfatı siyasətinin koordinasiyası, kosmik tədqiqatların təşkili və qlobal ticarət marşrutları üzərində təsir imkanlarının genişləndirilməsi kimi çoxşaxəli istiqamətləri əhatə edir. Bu tendensiya TDT-ni tədricən regional identiklikdən qlobal strateji aktorluğa keçid mərhələsində olan institusional platforma kimi səciyyələndirir.

Azərbaycan Türk Dövlətləri Təşkilatının (TDT) ən fəal və strateji baxımdan həlledici üzvlərindən biri kimi bu qurumun həm təşəkkül tapmasında, həm də müasir mərhələdə institusional inkişafı prosesində mühüm rola malikdir. Ölkə rəhbərliyi səviyyəsində nümayiş etdirilən ardıcıl siyasi iradə Azərbaycanın TDT çərçivəsində həm ideoloji-mədəni birliyin möhkəmləndirilməsi, həm də praktiki əməkdaşlıq mexanizmlərinin dərinləşdirilməsi istiqamətində aparıcı mövqe tutduğunu təsdiqləyir.

yəsində nümayiş etdirilən ardıcıl siyasi iradə Azərbaycanın TDT çərçivəsində həm ideoloji-mədəni birliyin möhkəmləndirilməsi, həm də praktiki əməkdaşlıq mexanizmlərinin dərinləşdirilməsi istiqamətində aparıcı mövqe tutduğunu təsdiqləyir.

Prezident İlham Əliyev demişdir: "Bizim üçün Türk Dövlətləri Təşkilatı əsas beynəlxalq təşkilatdır, çünki bu, bizim ailəməzdir. Bizim başqa ailəməz yoxdur. Bizim ailəməz türk dünyasıdır". Dövlətimizin başçısı bu bəyanatı 2024-cü il fevralın 14-də keçirilmiş andiçmə mərasimində səsləndirərək Azərbaycanın türk dünyasına yönəlik xarici siyasət prioritetlərini və identiklik əsaslı geosiyasi mövqeyini qlobal auditoriyaya nümayiş etdirmişdir. Bu fikirlər Azərbaycanın TDT-yə verdiyi mədəni dəyərin və strateji önəmin ən parlaq ifadəsidir.

Azərbaycan hazırda bu birlik platformasının əsas hərəkətverici qüvvəsi və strateji lokomotivi rolunda çıxış edir. Ölkəmiz təşkilatın çərçivəsində siyasi təşəbbüslərin irəli sürülməsi, yeni əməkdaşlıq istiqamətlərinin formalaşdırılması, eləcə də ortaq layihələrin maliyyələşdirilməsi və idarə olunmasında fəal iştirakı vasitəsilə inteqrasiya prosesinə konkret töhfə verir. Azərbaycanın təşkilatın işinə dəstək məqsədilə TDT Katibliyinin hesabına 2 milyon ABŞ dolları məbləğində ianə köçürməsi də bunun bariz nümunələrindəndir.

Prezident İlham Əliyevin çoxşaxəli təşəbbüsləri TDT-nin inkişaf strategiyasının əsas konturlarını müəyyənləşdirərək, təşkilatın fəaliyyətinə yeni məzmun və istiqamət qazandırır. Məhz bu ardıcıl və sistemli yanaşma nəticəsində TDT tədricən formal əməkdaşlıq platformasından real təsir gücünə malik beynəlxalq subyektdə çevrilib, regional və qlobal miqyasda strateji aktor statusunu möhkəmləndirir.

Azərbaycanın strateji liderliyi

2024-cü ilin iyul ayında Şuşada keçirilmiş qeyri-rəsmi Zirvə görüşü və onun nəticəsi olaraq qəbul edilmiş Qarabağ Bəyannaməsi Azərbaycanın Türk Dövlətləri Təşkilatında ideoloji və strateji liderlik rolunu bir daha təsdiqlədi. Həmin sənəd TDT-nin gələcək inkişafı üçün vahid siyasət və qərar qəbul etmə mexanizminin formalaşdırılmasına ehtiyac olduğunu da aydın şəkildə ortaya qoydu. Şuşada keçirilən Zirvə görüşü zamanı Prezident İlham Əliyevin səsləndirdiyi "Türk Dövlətləri Təşkilatı dünya miqyasında güc mərkəzlərindən birinə çevrilməlidir... XXI əsr türk dünyasının inkişaf əsri olmalıdır" fikirləri təşkilatın gələcək missiyasını müəyyən edən strateji vizyon bəyanatı kimi dəyərləndirilir. Bu çıxış

türk dövlətləri qarşısında təkcə regional deyil, qlobal miqyasda tarixi hədəflər müəyyənləşdirmişdir.

Həmin Zirvə görüşünün ardınca keçirilən tədbirlər də bu xəttin davamı olmuş, 2024-cü ilin noyabrında Bışkekdə təşkil olunmuş XI Zirvə Görüşü və 2025-ci ilin mayında Budapeştdə baş tutan qeyri-rəsmi Zirvə görüşü TDT-nin institusional yetkinliyinin və geosiyasi nüfuzunun artmasına mühüm töhfə vermişdir. Xüsusilə Budapeşt zirvəsi üzv dövlətlər arasında əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi, strateji koordinasiyanın genişləndirilməsi və Avrasiya məkanında birgə maraqların qorunması baxımından xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

TDT çərçivəsində nəqliyyat və kommunikasiya əlaqələri son dərəcə önəmlidir. Türk dünyasının nəqliyyat, tranzit və kommunikasiya potensialından səmərəli istifadə məqsədilə atılan addımlar beynəlxalq səviyyədə mühüm layihələrin reallaşmasına şərait yaradır.

Xəzərin ən böyük ticarət donanması, yaxın illərdə gücü ildə 25 milyon tona çatacaq Ələt Beynəlxalq Ticarət Limanı, Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu, 9 beynəlxalq hava limanı və regionun ən böyük yükdaşıma aviashirkəti ilə Azərbaycan beynəlxalq nəqliyyat mərkəzlərindən biri kimi bu prosese mühüm töhfə verir. Ölkəmiz "Şərq-Qərb" və "Şimal-Cənub" nəqliyyat dəhlizlərinin fəal iştirakçısı olaraq, Türkiyə ilə Mərkəzi Asiya arasında iqtisadi, coğrafi və nəqliyyat sahələrində körpü rolunu oynayır. Bunun xoş nəticələrindən biri 2022-ci ildən etibarən Orta dəhlizlə yük daşımalarının təqribən 90 faiz artması, tranzit müddətlərinin isə əhəmiyyətli dərəcədə azalmasıdır.

Bu sahədə daha bir mühüm addım isə Zəngəzur dəhlizinin (TRIPP) açılmasıdır. Dəhliz Orta dəhliz və "Şimal-Cənub" dəhlizlərinin inteqrasiyasını təmin edən yeni nəqliyyat arteriyası qismində regional iqtisadi əlaqələrin gücləndirilməsində xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Hazırda Azərbaycan Orta Asiya, Türkiyə və Avropa arasında "yaşıl enerji" dəhlizi üzərində fəal şəkildə çalışır.

Azərbaycan TDT-yə üzv ölkələrlə iqtisadi əməkdaşlığı da gücləndirib. Bu günə qədər qardaş ölkələrin iqtisadiyyatına 20 milyard ABŞ dollarından çox sərmayə qoyulmuşdur, əsas hissəsi Türkiyə iqtisadiyyatına yatırılmışdır. Eyni zamanda Azərbaycan Özbəkistan, Qazaxıstan və Qırğızıstanla birgə sərmayə fondları yaradaraq bir sıra layihələrin icrasını təmin edir.

Tarixi-mədəni bağlar

Ümumilikdə, həyata keçirilən tədbirlər türk dünyasında iqtisadi inteqrasiyanın, enerji və nəqliyyat sahəsində əməkdaşlığın dərinləşməsinə və regionun dayanıqlı inkişafına xidmət edir. Ortaq tarixi, etnik və dil kökləri bu əlaqələri daha da möhkəmləndirir. Bu baxımdan Azərbaycan Prezidentinin 1926-cı ildə Bakıda keçirilmiş I Türkoloji Qurultayın tarixi əhəmiyyətini xüsusi qeyd etməsi, gələcək il I Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin TDT çərçivəsində təntənəli şəkildə keçirilməsi təklifini irəli sürməsi Zirvə görüşünün əlamətdar faktlarından oldu. Cənab İlham Əliyevin də bəyan etdiyi kimi, bu tədbir yalnız tarixi irsimizin qeyd edilməsi deyil, həm də türk dünyasında mədəni və elmi inteqrasiyanın simvolu olacaq. Çünki TDT-yə üzv ölkələrin digər sferalar kimi, mədəniyyət, təhsil və informasiya sahələrində əməkdaşlığı da son dərəcə önəmlidir və Azərbaycan bu məsələyə də yüksək diqqət yetirir. Mənzil-qoragahları Bakıda yerləşən Türk Dövlətləri Parlament Assambleyası (TÜRKPA), Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondunun (TMİF) uğurlu fəaliyyəti buna nümunədir.

Türk Dövlətləri Təşkilatının Qəbələdə keçirilmiş XII Zirvə Görüşü bir daha göstərdi ki, TDT artıq bu günün və gələcəyin güc mərkəzi kimi qlobal siyasi arenadadır və XXI əsrin türk əsrinə çevrilməsi üçün real, təsirli addımlar atır.

İradə ƏLİYEVƏ, "Azərbaycan"